

Kongl. Maj:ts

Nådiga

Brandordning för staden Carlstad;

Given Stockholms Slott den 27 juni 1827

Kongl Maj:t har i nåder låtit sig föredragas det av vederbörande i anledning av Kongl Maj:ts nådiga cirkulärbrev den 21 september 1824 i detta ämne uppgivna underdåniga projekt; och, efter granskning därav, i nåder gottfunnit, att för Carlstad Stad fastställa följande.

Brandordning

§ 1

Varje år omkring valborgsmäss skall brandsyn förrättas över hela staden av en magistratsperson, biträdd av en husägare inom staden, stadens brandmästare, en murmästare, en kakelugnsmakare, en timmerman och stadens skorstensfejare samt kämnärsrättens¹ notarie, som härvid för protokoll.

Vid denna syn undersökes;

1. Förhållandet med byggnaderna inom varje gård eller tomt samt huruvida några nya hus till stomme eller tak av otillåten beskaffenhet kunna vara uppförda eller sådana finns som orsaka trängsel förenad med våda.
2. Bristfälligheter på husen så vitt kan utrönas, huruvida något till tak, stomme eller gavlar kan vara så bofälligt² att dess bibehållande i slikt skick innefattar fara.
3. Eldstädernas, eldrörens, murarnas och skorstenarnas beskaffenhet, samt huruvida dessa antingen vid första anläggningen felaktigt inrättade eller sedermera vårdslöst underhållna blivit
4. Brandredskapens antal och skick
5. Vattentillgången, eller hur de inom gårdarna befintliga brunnar är underhållna
6. Huruvida eldfarliga ämnen eller varor finnas antingen inhysta på vindarna över bostadsutrymmen eller lagda nära intill murar och eldstäder eller hopsamlade inom gårdarna under öppen himmel.

Vad här är anmärkningsvärt, vådligt eller felaktigt anses antecknas i protokollet och tillkommer magistraten, efter omständigheterna förorda om vad som bör rättas eller iakttags samt därtill utstaka viss tid.

När något hus blivit så bofälligt, som ovan sagts genom ålder, röta eller vanvård är, verkställer magistraten besiktning på stället och föreskriver huruvida det bättras må eller nedtagas och bortskaffas skall.

Upptäcks större bristfällighet i mur eller eldstad än att eldning må sek, innan lagning föregått, bör murar eller eldstäder genast av brandsynen nedrivnas eller göras obrukbara, dock att sådant verkställs på ett sätt som icke gör ägaren någon skada på det som är felfritt och kan vid

¹ lokal rätt i städer

² fallfärdigt

reparation bibehållas eller begagna. Smärre bristfälligheter åläggas ägaren, om han finnes i staden eller i annat fall den, som på grund av överenskommelse med honom disponerar gården, att inom lämplig tid reparera, vid påföljd att sådant annars för lega på hans bekostnad ombesörjes; och böra rotmästarna, var i sin rote, angiva om de finns några bristerfälligheter å murar eller någonstädes ovarsamt umgås med elden, att rättelse må kunna skaffas i behörig ordning

Vid Michelsmäss³ hålles ytterligare syn av ovan nämnda förrättningsmän, för att undersöka huruvida de förut anbefallda förbättringarna blivit fullgjorda eller icke, i vilket senare fall sådant i protokollet fullständigt antecknas. Över vardera av dessa syner skall protokollet, av syningsmännen underskrivas och till magistraten tvenne ingivas inom åtta dagar efter synen avslutande, vid vite 8 Rdr 16 Sh bot för notarien eller den som vållar dröjsmålet. Befinnes av senare protokollet, att anbefallda reparationer är eftersatta låter magistraten genom stadsfiskalen eller brandmästaren uppkalla vederbörande husägare eller disponent av gården. samt därest ej laga hinder visas, förordna om reparationens fullbordande på hans bekostnad, eller i motsatt fall bestämma ytterligare tid för verkställigheten genom ägarens egen försorg.

Vad i övrigt vid dessa syner iakttagas bör innefattas i 1 och 2 §§ av 10 artikel i Kongl Maj:ts för Allmänna Brandförsäkringsverkets den 7 februari 1822 utfärdade nådiga reglemente⁴.

§ 2

Uti de därtill anslagna förvaringsrum insättas och vårdas stadens trenne sprutor samt domkyrkans och Frimurarsamhällets upplåtta sprutor, jämte brandseglen och övriga brandredskapen, varå stadens brandmästare har närmaste inseende, att allt finnes uti god ordning och brukbart stånd, eller, i annat fall, göra anmälan hos vederbörande översprutmästare, om vad som finnes felaktigt, att sådant genast må bättras.

Magistraten utser och förordnar en eller två översprutmästare vid varje av ovan nämnda sprutor; och dem tillkommer befälet över det manskap som vidare anslås av magistraten till tjänstgöring vid varje spruta, samt omvårdnaden att sprutan alltid hållet brukbar. Dessa översprutmästare bör låta vara sig angeläget att det erforderliga manskapet av rotar, undersprutmästare, slangförare, vattenpumpare, vattenbärare och lysare, som efter särskild förteckning äro indelade, behörigen inövas; ock på det att var och en må hava sig bekant, vad honom åligger, äro brickor med påskrift därom utlämnade att vid tjänstgöring bäras på bröstet och däremellan havas hängande över husdörren i innehavarens hemvist.

§ 3

En eller två gånger om sommaren skall manskapet efter kungörelse infinna sig vid sprutornas provande då en var på anvisade ställen hålls till den tjänstgöring vartill han blivit inroterad och undervisas om sin skyldighet, för att vid timande⁵ eldsvåda kunna åstadkomma all nöjaktig tjänst. Den som härvid förfallolöst är frånvarande plikta med 40 Sh banco.

³ 29 september

⁴ Försäkringsvillkor för bla brandredskap. Hus i städer försäkrades i detta verk.

⁵ tima = ske

§ 4

Av stadens kassa lönas trenne tornväktare, av vilka en varje natt under hela året skall visats i kyrktornet och, från det mörkt bliver, om höst, vinter och vår, samt om sommaren från klockan 10 på aftonen intill kl. 4 på morgonstunden, medelst blåsande uti en därtill inrättad basun, giva tillkänna från torngluggarna varje fjärdedels timmes förlopp, samt i övrigt noga omkringse, huruvida någon eldsvåda kan vara å färde.

Likaledes lönas av stads-kassan fyra gatuväktare. En av dessa, åtföljd av tomtägare, eller den han i sitt ställe sätter skall ävenledes varje natt omkringvandra stadens gator, för att i alla gat-hörn utropa timmarna från och med klockan 10 om aftonen till och med klockan 4 på morgonen samt hava vård därå huru med elden umgås.

Den väktare som biträdes⁶ med någon försummelse i sina skyldigheter straffas första och andra gången med mistande av en månads lön samt tredje gången med tjänstens förlust.

Så snart en tomtägare fullgjort den här ovan nämnda nattvakten, antecknar han sådant uti en därtill inrättad bok och lämna den jämte den skramla, som av brandvakten innehas för att vid behov göra larm, genast till innehavaren av nästa tomtnummer och vilken sålunda anses budad till vakttjänstgöring nästpåföljande natt. Försummas detta eller uteblir den vaktskyldige sedan han blivit behörigen kallad, anmäle gatumästaren sådant genast hos stadens fiskal som lejer någon att uppfylla den uteblivnes ställe; och varde en sådan lega ersatt av den som vållat oredan, samt plikte denne dessutom 1 Rdr 3 Sh.

Brandvaktens samlingsplats vare uti ”Corps de Garde”⁷ och njute den för övervåld lika hägn⁸ som dylika vakter i Stockholm, men gör denne själv övervåld eller förbrytelse ligger sådant i gäller dubbla böter⁹ utom vad särskilt finns stadgat.

§ 5

Så snart eldsvåda förmärkes nattetid åligger det tornväktaren giva sådant tillkänna genom klämtning på stora klockan med två slag å rad, då en dylik fara är lös norr om Kungsgatan, med tre slag å rad då en dylik fara visar sig söder om Kungsgatan och öster om Torggatan, samt med fyra slag å rad då elden visar sig söder om Kungsgatan och väster om Torggatan.

Brandvakten åter tillhör att vid en dylik händelse genast åtskiljas, den ena med all skyndsamtet föranstaltar att trumman höres kring hela staden, inberättar faran hos borgmästaren och tillsäger brandmästaren att genast öppna spruthusen och uppväcker vederbörande översprutmästare, som var för sig vidtager de åtgärder som erfordras för sprutans användande vid elden.

Då elden förmärkes vare sig natt eller dag, skola de som äro anordnade att med häst framskaffa sprutorna, inställa sig vid spruthusen i sådant ändamål för att ofördröjligen vid 3 Rdr 16 Sh vite. Likaledes infinner sig det inroterade manskapet, var och en bärande på bröstet den

⁶ påkommes, upptäcks

⁷ vaktlokal – franskt uttryck som lever kvar

⁸ samma skydd

⁹ står ”ligge sådant i ”tveböte”

honom tilldelade bricka som utvisar vid vilken spruta han skall göra tjänst för att avföra sprutan och övriga redskap dit faran är, vid bot 1 Rdr 32 Sh.

Husägare som är därmed försedda, låta deras drängar med häst, kärra och tunnor snarast, eller så fort ske kan, inställa sig att biträda de inroterade vattenkörarna med vattenhämtning, vid 3 Rdr 16 Sh vite för den uteblivande. Övriga arbetsföra innevånare, som ej till äventyrs är inroterade vid sprutorna, vare pliktiga inställa sig vid eldsvådan, försedda med ämbar, båtshakar, svabbar eller annat nödigt brandtyg och förrätta sådant arbete till eldens dämpande som dem av överbefälet anmodats.

§ 6

Om, vid eldsvåda, högste befälhavaren, till förekommande av eldens vidare utbredande, finna nödigt att låta helt och hållet eller till någon del nedriva ett eller flera hus, som stå till verkligt hinder, och har därom bevisligen givet befallning, må varken husägare eller någon annan vägrar eller motverka en sådan åtgärd, men njute han, efter ”mätismanna ordom¹⁰” full ersättning för ett dylikt hus eller den nedrivna delen, dock inte utöver bevillningstaxeringsvärdet¹¹ därpå. Denna ersättning utgöres av¹² stadens samtliga innevånare som undgå brandskada i den mån var och en är bevillning taxerad, likväl bör härvid först avräknas, vad som enligt Kungl. reglementet den 27 februari 1822, han åtnjuter av Allmänna Brandförsäkringsverket, då det nedrivna huset varit för skada försäkrat.

§ 7

Den som vid eldsvåda framför första vattentunnan undfår därför av brandkassan i belöning tre Rdr, 16 Sh för andra tunnan och 2 Rdr och för tredje en – allt banco.

§ 8

Översprutmästarens och de övriga till inseende¹³ förordnade befattningar vare envar skyldig att hörsamma och förrätta arbete efter som de blivit inroterade eller dem vid elden antydes, vid 3 Rdr 16 Sh vite, vilken påföljd ej heller någon må, utan särskilt tillstånd, bortgå från eldsvåda, innan den blivit dämpad.

§ 9

Under juni, juli och augusti månader då vanligen torkan är starkast, bör varje från älven avlägset boende husägare, som icke har brunn på sin gård vid en Rdr 32 Sh vite, alltid vara försedd med ett av vatten uppfyllt kar, till snar åtkomst i den händelse eldsvåda yppats. Var och en gårdsägare, som föder häst, är pliktig att vara försedd med en rymlig vattentunna jämte tjänlig kärra eller släde därtill och ständigt hålla den i det goda stånd att han vid timande eldsvåda, utan dröjsmål må kunna sig därmed till biträde infinna.

§ 10

Var och en av stadens innevånare är pliktig att varsamt och försiktigt hantera elden, så att varken på ett eller annat sätt våda kan därav komma. I följd varav icke tillåtes gå bort ur hus och övergiva lågande eld eller brinnande ljus, än mindre överlämna sig åt sömnen innan nyttjad

¹⁰ utsedda värderingsmän

¹¹ bevillning = extra skatt

¹² omfattar enl SAOB

¹³ ledning enl SAOB

eld är utsläckt, eller ljus. om det vidare behövs nattetid, blivit ställt i ett med vatten uppfyllt lämpligt kärl. Ej heller må någon bära bart ljus, bloss eller fackla eller röka tobak ute på allmän gata eller inom gård under bar himmel, icke heller i stall, lada eller uthus, magasin och vindar eller var helst några eldfarliga ämnen förvara. Ävenledes vare det förbjudet att, utan särskild tillåtelse, avlossa kanon, nickhake¹⁴ eller handgevär eller kasta raketer och svärmare inom stadens staket vare sig nattetid eller dag. Den häremot bryter, vare förfallen till 3 Rdr 16 sh vite jämte böter och skadestånd enligt lag. Sker det av lärgossar eller tjänstehjon, förhålls i övrigt efter tjänstehjonstadgan, och skall den husbonde, som bevisligen överser med tjänstehjons vårdslöshet om eld även anges med ovan nämnda böter.

De som i och för deras hantering eller hushållssysslor behöver stark eldning bör, så vitt möjligt är, undvika att densamma nattetid fortsätta. Och när stark storm inträffar, får större eldning såsom till brygd, bakning, bränning eller betydande matlagning inte anställas, till erinran varom en flagga kommer att vid inträffad storm uthängas från kyrktornet genom brandmästarens försorg efter borgmästarens order; och så länge denna flagga vajar från tornet, må ingen så beskaffad eldning som ovan är nämnda, företagas vid bot 3 Rdr 16 Sh banco.

§ 11

Emot¹⁵ den ordinarie lön stadens skorstensfejare består skall han vara pliktig sota 6 á 8 gånger om året varje skorsten inom stadens staket; men dessutom bör större hushållsägare samt sådana hantverkare, krögare och näringsidkare, varest mycket eldning sker, låta där så tarvas kan, på mellantiderna anställa särskilda sotningar, för vilka skorstensfejaren varje gång åtnjuter av husägaren eller den honom påkallat fyra shilling banco för varje skorsten.

Uti köks- och dylika större rökgångar må skorstensfejaren icke blott med lod och viskor verkställa sotningen, utan bör han ovillkorligen gå igenom skorstenen, där sådant är möjligt, samt med skarpa lossa och därefter med kvast nedsopa sotet väl och försvarligen. Faller sotskorpor eller löst sot ner inom åttonde dygnet efter verkställd sotning, eller inträffar soteld inom samma tid, böte skorstensfejaren i första fallet 3 Rdr 10 Sh, angivarens ensak¹⁶, men i senare fallet från en till tre månader lön.

Sker slik vårdslös sotning oftare, böte skorstensfejaren dubbelt eller varde skild från tjänst, efter omständigheterna.

Uti en för sådant ändamål honom ämnad bot skall meddelas skorstensfejaren bevis av husägare, då sotning blivit verkställd, och innan skorstensfejaren hos brandmästaren med denna bot visat att han fullgjort en fjärdedel av den honom åliggande årliga sotningen samt däröver erhållit brandmästarens bevis, må det framlidna kvartalets lön ej av stadskassan honom gottgöras.

§ 12

Högsta befälet vid eldsläckning tillkommer vid alla tillfällen landshövdingen och under honom eller i hans frånvaro stadens borgmästare hos vilken alltid bör finnas förvarande ett exemplar av brandordningen, en rulla över allt inroterat manskap vid varje spruta samt en nyckel till vardera spruthus. Hos varje översprutmästare skall även finnas, jämte ett exemplar av

¹⁴ liten kanon

¹⁵ utöver enligt SAOB

¹⁶ böter som tillfaller angivaren – enligt SAOB

brandordningen och en nyckel till huset där sprutan förvaras, en förteckning på det sprutan anslagna manskapet på det, när någon ledighet inom sprutlaget yppas, anmälan därom må kunna göras hos magistraten, som föranstaltar om komplettering, i synnerhet vad rörförare, rotmästare och sprutdrängar beträffar; och får ingen sprutmästare, rotmästare eller rörförare begiva sig från staden på längre avstånd eller kortare tid utan erhållet tillstånd av översprutmästaren, vid 3 Rdr 16 Sh bot.

§ 13

Översprutmästaren till biträde förordnas även en undersprutmästare vid varje spruta, vilken åligger hålla förteckning över sprutans inventarier, som noga vårdas och då något därav bliver fördärvat, genast sådant tillkännage, på det författning må kunna tagas om det felaktigas reparerande eller nytt i stället anskaffas. Översprutmästaren må icke heller resa från staden utan att först därom underrätta borgmästaren eller magistraten, vid 3 Rdr 16 Sh vite; och vid timande eldsvåda, eller andra tillfällen, rättar han sig, uti allt vad berör beställning angår, efter de befallningar som gives av överbefälet.

§ 14

Stadens brandmästare ställer sig till efterrättelse vad den för honom utfärdade instruktionen föreskriver, eller annars i och för tjänsten honom anbefalles; och får ingen, vem han vara må, vid 3 Rdr 10 Sh vite, neka honom tillträde i husen att efterse vad enligt byggnad- och brandordningar honom åligger att bevaka, till vilken ända han ock vid sådana tillfälle skall bära på bröstet den till honom lämnade bricka, som utvisar hans ställning. Samma rättighet att i husen vinna inträde, för att hålla hand och vaka över byggnads- och brandordningarnas noggranna efterlevnad, tillkommer även stadsfiskalen samt övriga stadsbetjäning, när de därom undfått magistratens eller stadsfiskalens uppdrag.

§ 15

Lin och hampa må ej torkas och beredas inom boningshus och icke heller häcklas vid eldsljus; ej heller må maltberedning eller torkning verkställas inom boningshus. Hö och halmfoder får ej förvars inom hus eller på vindar i byggnader som har eldstad. Större upplag av lin, hampa, blånader, ved, tjära, tran, terpentin, svavel, salpeter, näver eller andra lika lätt antändliga varor må ej göras på vindar i boningshus, ej heller inom själva huset eller annars nära intill eldrum, utan helst uti välvda källare eller särskilda packbodar.

De som driver handel med slika varor, må icke från förvaringsrummet avhämta till handelsboden varje gång mer än vad ungefärligen för dagen kan avyttras. Den som häremot bryter böte 3 Rdr 16 Sh banco. Angående krutförsäljning efterleves Kungl. förordning från den 3 juli 1730. Upplag av plankor eller bräder eller högar av ris, hyvelspån och stickor må ej hopsamlas inom gårdarna och där förbli liggande under bar himmel, så att de orsaka trängsel och våda.

§ 16

Uti varje hus, vad är¹⁷ brandförsäkrat eller icke, skall minst finnas följande brandredskap varpå tomtnumret är målat med oljefärg; en handspruta helst i koppar eller järnbleck men eljest av trä med järnringar, en brandstege anpassad efter husets höjd, en brandhake, en yxa, en vattenså med stång, ett ämbar med grepe, en vattenkastare, en svabb eller säckviska en handlykta; men om gården är vidsträckt och innefattar många eller flera hus bör ägaren a dubbelt antal av sådan brandredskap vilket vid egendomens försäljning bör åtfölja köpet; bör brandsyren noga tillse att föreskriven brandredskap finns i god ordning eller i brist därav, vid vite från två till tio riksdaler, ålägga ägaren densamma att inom viss tid anskaffa eller låta reparera.

§ 17

På annat ställe inom staden än vid älvkanten av Nya Salttorget, i minst tjugo famnars avstånd från där varande magasinerna och Västra bron må icke för båtars och fartygs tjärande eller andra dylika behov någon eld under bar himmel uppgöras och underhållas; och sådant heller icke därstädes, då storm, blåsväder eller stark torra inträffar eller nattetid, vid 6 Rdr 32 Sh böter.

§ 18

Timar eldsvåda nattetid, under det mörkt är, åligge det ej mindre, dem som bo på samma gata, utan även dem, vilkas hus ligga vid framfarten mellan stället där eldsvådan är och närmaste tillgång för vattenhämtning, att genast uthänga lykta med tänt ljus eller lampa, eller ock sätta ljus i fönster på det var och en som på något sätt är sysselsatt för eldsläckningen, må desto bättre vara i tillfälle att obehindrat uppfylla sina åligganden.

§ 19

På brandkassans bekostnad hålles tvenne vakar ständigt öppna vintertid vid Klara älv vid de ställen där nedkørseln är bekvämast; och må ingen vid andra tillfällen än då eldsvåda finnes, ur dessa vakar hämta vatten till vad behov som helst, eller därvid anställa tvättning, vid bot 1 Rdr 32 Sh banco

§ 20

Som vid eldsvåda ofta, av blott obehörig nyfikenhet, inställa sig en mängd, till eldsläckning obrukbart folk, vilka särdeles inom trånga gårdar förorsakar brist på utrymme och hinder för erforderliga åtgärder, bör av stadens innevånare utses ett erforderligt antal, att vid dylika tillfällen hålla vakt på de ställen dem av överbefälet anvisa, att hindra överflödigt folks tillströmmande, ävensom att av denna vakt några man posteras på någon allmän plats, avlägset från elden, dit vad av husägare undanbärgas, må kunna bortföras och förbliva under vaktens vård, till dess elden är fullkomligt släckt och så lång tid därefter, som högste befälhavaren anser erforderligt för varornas återhämtning men innan elden blivit dämpad må ingen utan särskild tillåtelse avhämta något av vad sålunda blivit lämnat under vaktens vård, på det, så vitt möjligt är, förnillningar ej må äga rum

¹⁷ ”vilket är” enligt SAOB

§ 21

Med de i denna brandordning stegade böter och vid ändrings sökande uti de därom givna beslut, förhålles lika som i 12 § byggnadsordningen är föreskrivet. Vilket vederbörande till underdånig efter rättelse länder. Datum ut Supra¹⁸

CARL JOHAN

(L.S.) Georg Ulfsparre

Avskriven från kopia på originalet som Värmlands Brandhistoriska Klubb fick av Karlstads kommunarkiv 2020. Språket och kommateringen har förenklats en del och några ordförklaringar blev nödvändiga.

¹⁸ datum som ovan